

MINA JA RAAMATUKOGU

Olen üles kasvanud Kuusalu ajaloolise kirikumõisa pastoraadis. Minu isa Eduard Salumäe oli suunatud Kuusallu 1953. Mina ei olnud siis veel kahe aastanegi. Omamoodi ime oli, et sügaval nõukogude ajal sai pastori pere kolida ajaloolisesse 1792-1798 ehitatud pastoraati. Kasvada üles ajaloolises majas oli kahtlemata eelduseks ka minu ja raamatu suhte kujunemisele. Pastoraadi peaukse kõrval on nüüd mälestustahvel: 1844 JUUNIS PEATUS SIIN EDUARD AHRENSI KÜLALISENA „KALEVALA” KOOSTAJA ELIAS LÖNNROT. Mul oli au kasvada üles majas, kus oli elanud pastor ja keeleteadlane Eduard Ahrens 1837 kuni oma surmani 1863. Kirjakeele uuendajana avaldas ta 1843. a. eesti keele grammatika ja on tänapäevase eesti keele ortograafia looja. Eduard Ahrensi tegevuse peaesmärk oli eesti kirikukeele uurimine ja parandamine.

Pastoraadi planeering andis meile kõigile võimaluse tegeleda muusika ja lugemisega. Pastoraadi kirikupoolses tiivas olid meie perekonna eluruumid: saal, söögituba ja magamistoad. Alevipoolses osas oli isa töökabinet ja selle eesruum, kantselei ametniku elu- ja töötuba ning koguduse saal. Meie saalis seisis klaver, mille kohal oli Kreutzwaldi ja Koidula suur portree. Kodu oluline väärtus oli meie pere raamatukogu. Isa ütles: «Mu rikkus on mu lapsed ja mu raamatud.»

Poliitiline olukord kuuekümnendatel aastatel ei olnud enam see, mis Stalini ajal, aga valitses marksistlik ja ateistlik maailmavaade. Mina oma kodus nõukogude võimu ja poliitikat ei tundnud. Minu isa oli „soomepoiss“ ja võitles Soome rindel Nõukogude sõjaväega koos paljude eestlastega. Meie kodus mängis Soome raadio ja uudised saime Ameerika Häälest. Kui kõlas Soome hümn, siis teadsin, et see on ka Eesti hümn. Ema Johanna oli olnud kodutütar ja oli minu kooli ajal Kuusalu koolis lastevanemate komitee esimees, kelle kohus oli koolis kõnet pidada. Seda omaaegset vaimu jagus kooligi. Tajusin uut ühiskonda siis, kui 1.–2. klassis kutsuti mind oktoobrilapseks. Küsisin isa arvamust. Isa ütles, et oled suur poiss ja pead ise otsustama, aga küsis minult: „Kui sa nüüd astud oktoobrilapseks ja oled tubli oktoobrilaps, siis järgmiseks oled tubli pioneer, edasi komnoor ja lõpuks kommunist. Kas sa seda teed tahad?“ Sellega oli mulle kõik selge.

Suhe raamatukoguga muutus veelgi elavamaks, kui 1964. aastal võeti koguduselt ära pool pastoraadihoonet ja sinna toodi raamatukogu. Iseendast oli see nii võit kui kaotus. Mõned aastad hiljem koliti raamatukogu kultuurimajja. Kogudus sai küll mõned toad tagasi oma käsutusse aga riigimaksud kasvasid. See tõi endaga kaasa mõne aasta pärast uue pastoraadi ehitamise.

Kooliajal, nii Kuusalu 8-kl koolis kui Loksa Keskkoolis oli üks minu huvialasid kahtlemata kirjandus ja raamatute lugemine. Eriti suur soov oli lugeda keelatud kirjandust ja sellest ka ise kirjutada. Ühe võistlustöö Loksa Keskkoolis kirjutasin teemal „Lenin – müüt või tegelikkus.“

1970. aastal asusin õppima Eesti Evangeelse Luterliku Kiriku Usuteaduse Instituuti. Töötasin samal ajal konsistooriumi käsundusametnikuna ja raamatukogu hoidjana. Okupatsiooniajal olid kõik religiooniteemalised raamatud avalikes raamatukogudes keelatud ja paigutatud erifondi. Erandiks oli konsistooriumi raamatukogu, mis koosnes kahest raamatukogust. Teoloogiline raamatukogu koosnes suures osas Tartu Ülikooli usuteaduskonna seminariraamatukogust, ajaloolisest kirikuõpetajate raamatukogust ja mitmest allikast saadud raamatutest. Uut kirjandust tuli sel määral, kui peapiiskop Alfred Tooming andis üle põhiliselt Saksamaalt ja Soomest saadud raamatuid. Teine raamatukogu osa oli nn käsikirjade kogu, õpperaamatukogu. See sisaldas masinakirjas paljundatud õpikuid, mida UI tudengid käisid minu käest õppesessioonide ajaks laenutamas. Suur probleem oli selles, et õppejõud ei toonud raamatuid kogusse tagasi. Lõpuks leppisin kokku, et nii mitu raamatut, kui professor tagasi toob, saab ta ka uusi juurde.

Suure, EELK Konsistooriumi raamatukogu juhatajaks kinnitati mind aastal 1972. Raamatukogu oli väga täbaras seisus, sest riuleid oli liiga vähe ja suuremalt osalt seisis raamatud virnades põrandal. Osa raamatukogust oli Tallinna toomkiriku teise korruse võlvitud ruumis. Alustasin Konsistooriumi maja hoidlasse uute riulite tegemist. Inventariseerimiseks ja korrastamiseks sain kasutada üliõpilaste vabatahtlikku abi, sest raamatukogu ei olnud mitte ainult raamatute laenutamise koht, vaid ka oluline kohtumiste ja jutuajamiste paik.

Peapiiskopi ülesandel käisin mitme surma läbi lahkunud õpetaja raamatukogust konsistooriumi raamatukogule raamatuid ostmas. 1986 sain ülesande surma läbi lahkunud prof. Uku Masingu käsikirjalise pärandi ja raamatute hulgast UI raamatukogule vajalikke materjale valida.

1975.a. asusin tööle Haapsalu koguduse õpetajana ja jätkasin tööd Tallinnas Usuteaduse Instituudi raamatukogu juhatajana. Kuna töökoormus kasvas ja tulid uued ülesanded Ingeri koguduse teenimisel Venemaal, Leningradi lähedal Puškinis, siis andsin aastal 1988 Usuteaduse Instituudi raamatukogu juhtimise üle õpetaja Harri Reinule.

Oli algamas uus aeg ja vabaduse tuuled puhusid. Mina alustasin raamatukogu juhatajana tööd sügaval nõukogude ajal. Meie raamatukogus olid raamatud, mis olid erifondis või hoopis avalikes raamatukogudes keelatud. Konsistooriumi raamatukogu lugejaskonda kuulusid EELK kaastöölised ja üliõpilased. Mul olid head suhted Tartu Ülikooli raamatukoguga ja saime sealt ka hulga kirjandust, mida nemad ei saanud oma kogudes enam hoida. Raamatute restaureerimise ja kõite parandamise koolitusi toimus regulaarselt nii Tartus kui Tallinnas.

Heinrich Mann on öelnud: «Maja ilma raamatuteta on nagu tuba ilma akendeta.» See on ka minu arusaamine. Meenutan suure südamesoojusega tööd raamatukogus.

Tiit Salumäe